

DÜŞMAN CASUSLARI, FAHİŞELER VE OSMANLI HAFİYELERİ ÜÇGENİNDE BEYOĞLU'NDA BİR ALMAN VE BİRAHANESİ (1916-1918)

Ahmet Yüksel*

Öz

Bu çalışmaya konu olan olay örgüsü I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günlerde İsviçre'nin (de facto) başşehri Bern'de bulunan Osmanlı elçiliğinden İstanbul'a ulaşan bir istihbaratla başlamıştır. İstihbaratın içeriğinde İsviçre'de Osmanlı aleyhine faaliyet gösteren casuslarla ilgili oldukça enteresan haberlere yer verilmiştir. Bahsedilen casuslar genellikle Rum'dular. İsviçre'de tedavi bahanesiyle bulunmakta, gerçekte ise Babıâli'nin düşmanlarına casusluk etmekteydiler. Kendilerine Osmanlı'nın durumuyla ilgili bilgileri aktaranlar ise İstanbul'daki bazı fahişe ve fuhuş evi işleticileriyle onlara yakın olan kimselerdi. İstanbul ve Bern arasındaki istihbarî bilgi akışını sağlıklı ve güvenli bir şekilde yürütmek için de kendilerince bir sistem geliştirmişlerdi.

Bern Osmanlı elçisi bahsedilen casusluk şebekesinde yer aldıkları iddia edilen şahıslarla ilgili olarak kendilerine ulaşan ihbarlardan hareketle bir liste hazırlayıp Hariciye Nezareti'ne göndermişti. Karl Kusch isimli bir Alman da o listeye dâhil edilmişti. Onun hakkında Osmanlı karar alıcıları tarafından evvela bir sürgün kararı çıkarıldı. Ancak müttefik Almanya'nın vatandaşı olduğu için sürgün kararı, sınır dışı edilmesi yönünde değiştirildi. Kararın uygulama sahasına aktarımına geçildi. Gerekli işlemler tamamlandıktan sonra geriye sadece bir adım kalmıştı. İstanbul'daki Alman elçiliği tarafından ilgili şahsın pasaportunun vize edilmesi gerekiyordu. Bunun için Osmanlı makamları tarafından Alman diplomatlarına bir bilgilendirme ve başvuru yapıldı. Ancak elçilikten alınan cevapla birlikte müttefik imparatorlukların temsilcileri arasında beklenmedik ve hayli uzun bir tartışma başladı. O sürece ilişkin olarak Osmanlı arşivinde rast gelinen belgeler serisi takip, tahlil ve terkip edildiğinde bu çalışma ortaya çıktı.

Çalışma içerisinde taraflar arasında karşılıklı bir güvensizlik olduğunu hissettiren bazı ifade ve gelişmelere rastlanmıştır. Ayrıca Osmanlı başkentinin daima en işlek uluslararası mekânlarından birisi olan Beyoğlu'nun I. Dünya Savaşı günlerinde nasıl bir fuhuş ve birahaneler ağıyla çepeçevre kuşatıldığı görülecektir. Son olarak düşman casuslarının varlığına ilişkin alınan küçük bir duyum ve ihbarla onlardan doğan bir şüphenin Osmanlı diplomasi ve

---

* Doç.Dr., *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü*, 58000, Sivas/Türkiye, ayuksel@cumhuriyet.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-5353-1989

bürokrasi ağında meydana getirdiği hareketlilik ve hassasiyet de çalışma süresince tanıklık edilecek gelişmelerden birisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karl Kusch, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Casus, Beyoğlu

A German and His Brasserie in Beyoğlu within the Triangle of Enemy Spies, Prostitutes and Ottoman Sleuths (1916-1918)

Abstract

The plot, which was the subject of this study, started with the intelligence that reached the Istanbul from the Ottoman embassy in Bern, the de facto capital of Switzerland on the days of World War I. In the content of intelligence, there are some interesting news about the spies operating against the Ottoman in Switzerland. The spies were usually Greeks. In Switzerland, under the pretext of medical treatment, in fact, they were spying for the enemies of the Sublime Porte. People who transferred information about the state of the Ottomans to them were some of the prostitutes and prostitution house operators in Istanbul and those close to them. They also developed a system for carrying out the information flow between Istanbul and Bern in a healthy and safe manner.

The Ottoman ambassador to Bern had prepared a list and sent it to the Ministry of Foreign Affairs on the basis of the notifications that had been received in connection with the alleged involvement in the spying network. A German named Karl Kusch was also included in the list. An expulsion order was issued by the Ottoman decision-makers. However, as the ally was a citizen of Germany, the decision to exile was changed to deportation and began to be implemented. After the necessary procedures were completed, there was only one step left. The German embassy in Istanbul had to issue a visa for the person concerned. For this purpose, an application was filed by the Ottoman authorities to German diplomats. However, the response from the embassy and the representatives of the allied empires triggered an unexpected and quite long debate. This study dwells upon the document series in the Ottoman archives prepared in this process.

There are some expressions and developments revealing that there was a mutual distrust between the parties. In addition, Beyoğlu, one of the busiest international venues of the Ottoman capital, is seen in the war days within the context of a network of prostitution and breweries. Finally, the study deals with the mobility and sensitivity of the Ottoman diplomacy and bureaucracy network instigated by a small speculation about the existence of enemy spies, and a suspicion about them.

Keywords: Karl Kusch, Ottoman Empire, Germany, Spy, Beyoğlu

I. Karl Kusch'u İhbar Etmek

Karl Kusch ve birahanesi etrafında yaşanan olayların Osmanlı merkez bürokrasisinin gündemine girişi İsviçre'nin (de facto) başşehri olan Bern'deki Osmanlı elçiliğinden¹ 20 Ekim 1916 tarihinde İstanbul'a ulaşan bir istihbaratla olmuştur. Elçi Fuad Selim imzalı yazının içeriği ise hayli dikkat çekicidir: Yatılı tedavi görmek bahanesiyle İsviçre'nin Davos ve Leysin şehirlerine² giden Osmanlı Rumlarıyla bazı Yunan vatandaşları Sultan'ın ülkesinin mevcut vaziyeti ve gidişatı hakkında İstanbul'dan kendilerine ulaşan bilgileri Babıâli'nin düşmanlarına aktarmak suretiyle bir karşı casusluk faaliyeti içerisine girmişlerdi. İstanbul ile Bern arasındaki bilgi akışını kesintisiz ve sağlıklı bir surette sürdürebilmek için de kendilerince bir sistem geliştirmişlerdi. Dikkat çekmeyecek tarzda hazırlanmış olan uydurma kartpostallar³ ve kısa mektuplar... Bunlar, içinde ne olduğunun kestirilemeyeceği bir şekilde paketlenip İsviçre'ye gönderiliyordu. Kartpostallar o sayede herhangi bir takıntı ve sıkıntı olmaksızın gümrükten geçip gidiyorlardı. Bu istihbarat ağının İstanbul ayağında bulunanlar çoğunlukla bazı genelev sahipleriyle hayat kadınlarıydı. Vesikaların diliyle “*bu işe alet olanlar*” bazı fuhuşhane sahipleriyle fahişelerden ibaretti. Bunlar kendileriyle münasebet peyda eden müşterilerinin

¹ Bern elçiliği Osmanlı İmparatorluğu açısından oldukça yeni bir temsilciliğdir. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günlerde, 1915 yılının sonlarında açılmıştır. Elçiliğin kurulma sürecine ilişkin olarak oluşturulan vesikalara yansdığı üzere, İsviçre'nin sahip olduğu coğrafi konum ve tarafsızlık durumu Bern elçiliğinin açılmasında etkin amillerden olmuştur. Çünkü savaşmakta olan dört devletin tam merkezinde bulunmaktadır ve politik manevraların cereyan ettiği bir ülkedir. Bu münasebetle Osmanlı yöneticileri İsviçre'nin başkenti Bern'de bir Osmanlı orta elçiliğinin açılmasına karar vermişlerdir. Bu karar doğrultusunda ilk elçi olarak da Selanik eski başkonsolosu Fuad Selim Bey tayin edilmiştir. (CBA, HR. SYS, 2105/56; 6 Ekim 1915). Bu tayine ilişkin olarak 4 Aralık 1915 tarihinde İsviçre Cumhurbaşkanına hitaben bir *Name-i Hümayûn* kaleme alınmıştır. (CBA, BEO, 4387/328978; 21 Teşrinisani 1331). Fuad Selim Bey'in görevine 1919 yılında son verilmiş ve yerine Maarif Nezareti müsteşarı Reşad Halis Bey tayin edilmiştir. (CBA, BEO, 4578/343297; 8 Haziran 1335/8 Haziran 1919).

² Verem hastalığına yakalandıktan sonra iyileşen insanların ruhsal sarsıntılara kapılmalarına ve normal yaşantılarına dönebileceklerini anlamalarına yardımcı olmak amacıyla onlara bir meşguliyet kazandırma ve hastalıklarıyla uyumlu bir sanat öğretme esasına dayanan rehabilitasyon çalışmaları ilk olarak İsviçre'nin Leysin şehrinde kemik ve mafsalsız tüberkülozuyla uğraşan sanatoryumlarda açılmıştır. Verem hastaları, yüksek irtifada kurulan bu tip merkezlerde, açık havada bol bol egzersiz yapmakta ve gece gündüz yine açık havada kurulan dinlenme yerlerinde istirahat etmekteydiler. (Bkz. Nuran Yıldırım-Mahmut Gürkan, *Türk Göğüs Hastalıkları Tarihi*, Türk Toraks Derneği Yay., İstanbul 2012, s. 79). Osmanlı Rumlarının tedavi için Leysin'i tercih etmeleri bununla alakalı olmalıdır.

³ I. Dünya Savaşı içerisinde kartpostallarla istihbarat akışını sağlama işine sıklıkla müracaat edildiği görülmektedir. Bu hususa temas eden ve Bern elçiliğinden gelen söz konusu belgeden faydalanan çalışmalar için bkz. Abdullah Lüleci, “Osmanlı Devleti'nde Ayrılkçı Faaliyetlere Bir Örnek: Rum Casuslar (1914-1918)”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXXI, Eylül 2017, ss. 113-130; Servet Avcı, “Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2018, ss. 1-46; Emrul Yeşildağı, “Osmanlı Devleti'nde Kartpostalların Yasaklanma ve Kısıtlanma Sebepleri”, *Genç Kalemler (Tarih, Düşünce ve Kültür Dergisi)*, S. 5, 2018, ss. 124-127.

sarhoşluğundan faydalanıp Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu hakkında bilgi ediniyorlar ve o bilgileri söz konusu sistem üzerinden İsviçre'ye aktarıyorlardı. Bern Osmanlı elçiliği kendisine o yönde ulaşan, (ancak kaynak belirtilmeyen) ihbarlardan hareketle bahsedilen eyleme kalkışma cesareti gösterdikleri kuvvetle muhtemel olan bazı isimler tespit etmişti. Şimdi o “*ablaksızlarla*” diğer bazı şahısların isimlerinin işlendiği bir listeyi gerekli tahkikata girişilmesi için Hariciye Nezareti'ne takdim etmişti.⁴

Hariciye, elçilikten gelen yazı ve listeyi “mahrem” üst notuyla 31 Ekim 1916 tarihinde tahkikat icrası için Talat Bey'in idaresindeki Dâhiliye Nezareti'ne, bilgilendirme amacıyla da Enver Paşa uhdesindeki Başkumandanlık Vekâleti'ne ilettili.⁵ Talat Bey hiç vakit kaybetmeden lazım gelen tahkikata girişilmesi için evrakı 8 Kasım'da İstanbul Polis Müdürlüğü'ne havale etti.⁶ Bir hafta sonra, 15 Kasım'da Hariciye'den Dâhiliye'ye Bern elçiliğinden alınan yeni bir yazı ve liste daha gönderildi. İlkinde sadece isimleri zikredilen casusluk zanlıları için hazırlanan yeni listede isimlerin karşısına ikamet ettikleri mahaller de eklenmişti.⁷ Bu liste de Talat Bey tarafından 21 Kasım'da Polis Müdürlüğü'ne havale edildi.⁸

II. Karl Kusch'u Tanımak

Bu çalışmaya konu olan Karl Kusch ismi Bern'den gönderilen casusluk şüphelileri listesinde⁹ yoktu, ama o listenin en alt satırında kendisine ayrı bir parantez açılmıştı. Burada ismi “*Kuş yabut Kab'tur*” şeklinde kaydedilmişti. Karl'ın önceleri Venedik Sokağı'nda bir lokanta işlettiğinden ve Alman vatandaşlarından olmasının kuvvetle muhtemel olduğundan bahsedilmişti. Hangi kanaldan geldiği belirtilmeyen ihbarlara göre ahvalinin sürekli şüphe uyandıracak türden bulunduğu ayrıca dikkat çekilmişti.¹⁰ Bu son cümlede geçen “kaynağı belirtilmeyen bir ihbar ve şüphe” bundan sonra yaşanacak tüm gelişmelerin itici unsuru, aynı zamanda odağı olacaktır.

Karl Kusch hakkında İsviçre'den gönderilen bilgiler oldukça sınırlıydı. Dâhiliye Nezareti'nin emrine uygun olarak İstanbul Polis Müdüriyeti tarafından girişilen tahkikat sayesinde Kusch'un kimlik ve özgeçmişini biraz daha ayrıntılı bir

⁴ CBA, HR. SYS, 2267/44, s. 3; 20 Teşrinievvel 1916/20 Ekim 1916.

⁵ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 68; 18 Teşrinievvel 1332/31 Ekim 1916; CBA, HR. SYS, 2267/44.

⁶ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11; s. 72; 26 Teşrinievvel 1332/8 Kasım 1916.

⁷ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11; s. 12; 2 Teşrinisani 1332/15 Kasım 1916: Hariciye Nazırı namına Umur-ı Siyasiye Müdürü Umumisi Vekili imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazı.

⁸ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11; s. 10; 8 Teşrinisani 1332/21 Kasım 1916.

⁹ Araştırmanın sadece Karl Kusch ve birahanesi ekseninde ilerlemesi için söz konusu listede yer alan diğer isimlere (Ernestin, Elenora, Margınt, Hanriyet, Eliza ve Aristopulo) çalışma içerisinde çok gerekmedikçe yer verilmemiştir. O şahıslar genel itibarıyla Beyoğlu'nda ikamet etmekte olan bazı fahişelerle onların dostlarından ibarettiler.

¹⁰ CBA, HR. SYS, 2267/44, s. 1; 20 Teşrinievvel 1916/20 Ekim 1916; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 6.

III. Karl Kusch'u Sürgün Etmek

Polis Müdüriyeti yürüttüğü tahkikata sebep olan casusluk iddialarıyla ilgili herhangi bir emareye ulaşamadığını apaçık bir şekilde ifade etmiştir. Buna rağmen Karl Kusch hakkında “para karşılığında her türlü ihanete kalkışmaya hazır birisi olduğu” yönünde üretilen öngörü Talat Bey tarafından yeterli bir kanıt olarak kabul edilmiş olacak ki Polis Müdürlüğü'nün diğer şahısları da kapsayan raporunu gereğinin yapılması istemiyle 24 Aralık 1916 tarihinde Başkumandan vekili Enver Paşa'ya sunmuştur.¹⁵ Başkumandanlık, rapor üzerinde yaptığı incelemelerin ardından soruşturmaya konu olan isimlerden ikisinin ayrı ayrı olarak Hristiyan köylere sürgün edilmesine karar verdi. Bu karar 2 Ocak 1917 tarihinde Enver imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne gönderildi. Tahmin edilmesi güç olmayacağı üzere o isimlerden birisi Karl Kusch'tu. Diğeri ise Eliza isimli bir fahişeydi.¹⁶ Bern elçiliğinden alınan yazıda Eliza'nın Beyoğlu'nda farklı yerlerde ikamet ettiği ve fahişelikle geçindiği kaydedilmişti. Kocası veya dostu olduğu düşünülen bir Rum'un ahvalinin de daima şüphe uyandırdığına dikkat çekilmişti.¹⁷ Polisçe yürütülen tahkikat neticesinde ise Eliza'nın Fransız olduğu, Beyoğlu'nda oturduğu ve çeşitli birahanelere takıldığı tespit edilmişti. Ayrıca bir Fransız olmasına rağmen sadece Osmanlı'nın müttefiki olan devletlerin askerleriyle sürekli münasebette bulunuyor olmasının dikkat çekici bir husus olduğu vurgulanmıştı.¹⁸

Böylece haklarında İsviçre'deki casuslarla aralarında bir ilişki olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla başlatılan soruşturma Kusch ve Eliza'nın sadece şüpheli halleri ve ilişkilerinden dolayı suçlu bulunmalarıyla sonuçlanmış oldu. Başkumandanlığın kararı üzerine girilen müzakerelerin ardından Dâhiliye Nezareti tarafından Kusch ve Eliza için sürgün yeri olarak Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Kütahya Livası belirlendi. Durum 15 Ocak 1917 tarihinde Talat Bey tarafından

---

İstanbul'da Yoksul ve Yalnız Kadınların Kontrolü ve Fuhuş (1900-1914)”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 15, Güz 2012, s. 6 vd). Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan yoksulluğun birçok kadını sefaletle sürüklemiş ve bunun bir neticesi olarak fuhşun başta İstanbul olmak üzere imparatorluk genelinde oldukça yaygınlaşmış olduğu tespit edilmiştir. Bilhassa Bolşeviklerden kaçan birçok Rus göçmenin parasız pulsuz olarak İstanbul'a sığınması da alkol, kumar ve fuhuş gibi toplumsal sorunları ve ahlakî çöküntüyü körüklemiştir. Fuhuş, İstanbul'da özellikle Beyoğlu, Galata ve Üsküdar bölgelerini mesken tutmuştur. Konuyla ilgili daha fazla ayrıntı ve sayısal veriler için bkz. İlbeyi Özer, “Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Görülen Sosyal Çöküntü Ve Toplumsal Yaşam”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, c. 14, S. 14, Ankara 2003, s. 256-259. Osmanlı ülkesinde fuhşun kazandığı boyutu ve onu önleme çabalarını şu çalışmalar kanalıyla da takip edebilmek mümkündür: Kezban Acar, “Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Fuhşu Önleme Çabalarına Dair Bazı Tespitler (1810'lar-1910'lar)”, *History Studies*, c. 10, S. 9, 2018, s. 1-19; Cem Doğan, *Osmanlı'da Cinselliğin Saklı Kıyısı (II. Abdülhamid Dönemi ve Sonrası İstanbul'da Fuhuş, Frengi ve İktidar/1878-1922)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2019, s. 131 vd.

¹⁵ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 18; 11 Kânunuevvel 1332/24 Aralık 1916.

¹⁶ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 20; 20 Kânunuevvel 1332/2 Ocak 1917.

¹⁷ CBA, HR. SYS, 2267/44, s. 1; 20 Teşrinievvel 1916.

¹⁸ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 8.

Polis Müdürü Umumisi Ahmed Bey'e iletildi. Aynı tarihte Kütahya Mutasarrıfına da bir yazı gönderildi. Haklarında sürgün kararı çıkarılmış olan şahısların Kütahya'ya sevk edildikleri haber veriliyor, vardıklarında livadaki Hristiyan köylerden ikisine sürülmeleri emrediliyordu.¹⁹

Talat Bey'in bu yazısına bakılırsa Karl Kusch'un sürgün mahalline gidiş yolculuğu başlamıştı. Ancak Kütahya Mutasarrıfı 22 Ocak'ta Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda sürgün edildiklerinden bahsedilen şahısların henüz şehirlerine intikal etmemiş olduklarını haber veriyordu. Ayrıca ortada bir de mühim meselenin var olduğuna dikkat çekmişti: Kütahya'nın kasaba ve köylerindeki Hristiyan nüfus yok denecek kadar azdı. Tamamıyla Hristiyanların yaşadığı bir yerleşim birimi ise zaten mevcut değildi.²⁰ Bu nedenle sürgün edilen şahısların Başkumandanlığın isteğine uygun olan başka bir mahalle gönderilmeleri teklif edilmişti.²¹ Bu teklif Dâhiliye Nezaretince uygun bulundu. Eliza ve Kusch için yeni bir sürgün mahalli belirlendi. Şimdiki durakları yine Hüdavendigar Vilayeti dahilindeki Bilecik olacaktı. Bu amaçla 8 Şubat'ta Hüdavendigar Vilayeti'ne yeni bir emir gönderildi. Karl Kusch ve Eliza'nın Bilecik'in Hristiyan köylerinden ikisine sürülmeleri istendi. Bu son değişiklik sürgünlerin seyahatini başlatacak olan Polis Müdüriyeti Umumiyesi'ne de tebliğ edildi.²² Oradan 14 Şubat'ta alınan cevap Talat Bey'in emrine rağmen Karl Kusch'un neden halen sürgün yerine gönderilmemiş olduğu hususunu da aydınlığa kavuşturmuştur. Polis Müdürlüğü, düşman devletlerden birisinin (Fransa) vatandaşı olduğu için Eliza'yı hemen tutuklamış ve Kütahya'ya sevk etmişti. Ancak Kusch, Almanya himayesinde (*mabmisi*) idi. Bu nedenle onun ülke dahilinde bir yere sürgün edilmesi yerine hudut haricine çıkarılmasının daha uygun olacağı düşünüldüğünden henüz sevk edilmemişti. Nezaretin onaylaması durumunda hemen Osmanlı sınırları dışına çıkarılacaktı.²³

IV. Karl Kusch'u Sınır Dışı Etmek

Polis Müdürlüğü'nün istediği onayın Dâhiliye Nezareti'nden 19 Şubat 1917 tarihinde çıkmasıyla²⁴ birlikte Karl Kusch yaklaşık 20 yıl süren İstanbul yaşantısının

¹⁹ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 22; 2 Kanunusani 1332/15 Ocak 1917.

²⁰ 1906 yılı itibarıyla Kütahya nüfusu 24.721 kişiden müteşekkildir. Rum ve Ermeniler ise bu nüfusun üçte birini (8 bin küsur) oluşturmaktadır. 1914 tehciri sırasında da Kütahya'nın yerlilerinden olan Ermenilerden hiçbir kimse dışarıya gönderilmemiş, hatta tehcir hadisesinin yaşandığı günlerde Edirne, Karesi ve Şile'den birçok Rum da Kütahya'ya iskân edilmiştir. Dolayısıyla Kütahya merkez nüfusu içerisinde Hristiyanların oranı azımsanmayacak miktardadır. Kütahya Mutasarrıfı'nın beyanatının gerçeği yansıtıp yansıtmadığının anlaşılabilmesi için kasaba ve köylerdeki nüfus durumunun da bilinmesi icap etmektedir. Söz konusu hususlar için bkz. Ahmet Türkan, "Tanzimat'tan Sonra (1839) Kütahya'daki Hristiyanların Dinî-İdari Durumları ve Yaşadıkları Tartışmalı Meseleler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Kütahya Özel Sayısı), Kasım 2014, s. 114, 125.

²¹ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 26; 9 Kanunusani 1322/22 Ocak 1917.

²² CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 24; 26 Kanunusani 1322/8 Şubat 1917.

²³ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 30; 1 Şubat 1332/14 Şubat 1917.

²⁴ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 28; 6 Şubat 1332/19 Şubat 1917.

sonuna gelmiş oluyordu. Onun sınır dışı edilebilmesi için geriye sadece bir işlem kalmıştı. Beyoğlu'ndaki Alman Başkonsolosluğu'nun Kusch'un pasaportunu vize etmesi gerekiyordu. Bu amaçla Polis Müdürü Umumisi Ahmed Bey tarafından 3 Mart 1917 tarihinde konsolosluğa müracaat edildi. Vize konusunda herhangi bir pürüz çıkmasını diye Osmanlı hükümetini Kusch hakkında öyle bir karar almaya iten gelişmeler Almanlar için özetlenmişti: Almanya himayesindeki Karl Kusch, Beyoğlu'nda Venedik Sokağı'nda birahane işletmekteydi. Tavır ve hareketleri sürekli şüphe uyandırmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın başladığı günden itibaren düşman devletler vatandaşlarıyla sürekli ve sıkı bir temas içerisine girmişti. Nitekim birahanesi sadece Alman ve Türkler için değil söz konusu gruplar için de adeta bir buluşma yerine dönüşmüştür. Yürütülen tahkikat neticesinde edinilen bu bilgiler nedeniyle Kusch'un artık İstanbul'da kalması sakıncalı bulunmuş ve 10 gün içerisinde Osmanlı topraklarını terk etmesi yönünde bir karara varılmıştır. Kendisine bizzat tebliğ edilen bu kararın uygulanabilmesi için şimdi Alman temsilciliğinden Kusch'un pasaportunun vize edilmesi rica olunmaktadır.²⁵

Mevcut müttefik olma durumu göz önünde bulundurulunca Almanların, sıradan bir vatandaşlarıyla ilgili olarak Osmanlı memurlarından gelen talebi olumlu bir şekilde neticelendirerek tarafların daha mühim meselelere yoğunlaşmalarını sağlamaya çalışmak yönünde bir tavır takınacakları düşünülmüş olabilir. Ancak İstanbul Alman elçiliğinden 8 Mart'ta Hariciye Nezareti'ne "pek acil ve gizli" koduyla gönderilen sözlü nota (*şifahi takrir-nota verbale*)²⁶ Alman tarafının, Osmanlıların Karl Kusch ile ilgili girişimlerini bir oldubittiye getirme gayreti olarak algıladıklarını gösterir şüphelerle ve o şüphelerden beslenen ibare ve sorularla bezemiştir. Fransızca olan bu nota Hariciye Nezareti bünyesindeki Tercüme Müdüriyeti'nde Türkçeye çevrilmiştir. Beyoğlu'ndaki Alman Başkonsolosluğu'nca meselenin kendilerine, yani Alman elçiliğine aksettirilmiş olduğuna ilişkin bir açıklamayla başlayan Alman notası yaşandığı iddia edilen gelişmeler özetlendikten sonra (sadeleştirilmiş şekliyle) şöyle devam etmektedir:

"Polis tarafından 3 Mart 1917 tarihinde Alman Başkonsolosluğu'na gönderilen yazıda Alman vatandaşlarından (Sieur/Bay) Kusch yanlışlıkla ve gelişigüzel bir şekilde "Alman mahmisi (himaye gören)" şeklinde tanımlanmıştır. Kendisinin 10 gün içerisinde ülkeden çıkarılmasına karar verildiği bildirilmiştir. Onun şüpheli tavır ve hareketleri,

²⁵ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11; s. 44; 3 Mart 1333/3 Mart 1917.

²⁶ Nota Verbale, uluslararası diplomaside bir konu hakkında bilgi istemek amacıyla bir büyükelçilikten bulunduğu ülkenin Dışişleri Bakanlığı'na (veya bunun tam tersi istikamette) üçüncü şahıs olarak kaleme alınan imzasız, ancak paraf ve mühür taşıyan notalar için kullanılan tabirdir (Bkz. Ertan Erol-Ekrem Solak, "Diplomaside Dilin Kullanımı", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c. 23, S. 1, 2013, s. 34). Osmanlılar sözlü notayı "şifahi takrir" şeklinde tercüme etmiş ve kullanmışlardır. Bu tabir M. Kütükoğlu tarafından şu şekilde tarif edilmiştir: Elçi tarafından bulunduğu ülkenin Hariciye nazırına şifahi bildirilen ve sonra yazılı hale getirilen vesika türüdür (Bkz. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1994, s. 216). Ancak Fransızca orijinal metnin varlığı (CBA, HR. SYS, 2265/10-1, s. 1-2) ve burada üçüncü şahsa hitap eder şekilde kullanılan diplomatik dil hesaba katılınca birinci tanımlama Alman elçiliğinden alınan yazı için daha uygun düşmektedir.

ayrıca “ta” barbin başından itibaren düşman devletler vatandaşlarıyla olan yakınlığı ve o kimselerin birabanesinde Osmanlı ve Alman vatandaşlarıyla yakınlaşmalarına zemin hazırlaması söz konusu kararın alınmasını kaçınılması kılın gerekçeler olarak sıralanmıştır. Oysa hem elçiliğimiz hem konsolosluğumuz hem de askerî murabhasımız Karl Kusch hakkındaki şüphe ve ithamlardan bir tanesini bile doğrulayabilecek durum ve olaylardan haberdar değildir. Konsolosluğumuzca yürütülen tahkikat neticesinde o ithamlara ilişkin hiçbir ipucuna ulaşılamamıştır. Hatta düşman devletlerin vatandaşlarıyla münasebette bulunduğu veyahut onların birabanesine gelip gitmelerini kasıtlı olarak sağladığına ilişkin iddiaları Karl Kusch da kesin bir dille reddetmiştir. Bu reddediş elbette bir anlam ifade etmeyeceğinden ciddiye alınmayabilir. Ancak yürütülen tahkikat kapsamında birabane çalışanlarının bilgisine de başvurulmuş, ancak onlardan Kusch ile ilgili ithamları doğrular bir ipucuna ilişkin tek bir cevap bile alınmamıştır. Bütün bu nedenlerden dolayı, Polis Müdüriyeti tarafından pek muğlak ve genel bir tarzda ima edilen suçlamalarla ilgili bazı şüpheler belirmiştir. Bunları bertaraf etmek için Alman elçiliği şu soruların açık bir biçimde cevaplandırılmasını Osmanlı Hariciyesinden rica eder:

- 1- Kusch ile temasta bulunmuş olan düşman devletler vatandaşlarının isimleri nedir?
- 2- Kusch hakkındaki ithamlarla ilgili ifade ve şahitlikleri esas kabul edilmiş olan şahısların isimleri nedir?
- 3- Osmanlı hükümetince alınan karara kaynaklık eden durum ve olayların ayrıntısı nedir?²⁷

Alman elçiliği, söz konusu soruların cevaplarını talep etmesindeki yegâne amaçlarının Kusch'un takip ve gözetim altına alınması noktasında kendi memurlarını yetkilendirmek, hatta gerek görülürse onu yargılayabilmek olduğuna dair bir aktarımın ardından şu dikkat çekici ve biraz da şüphe uyandırıcı bilgilerle notasına devam etmiştir:

“Kusch 1873 doğumludur.²⁸ Halihazırda askerlik hizmetiyle mükelleftir. Bu nedenle birkaç ay evvel tıbbî muayeneye tabi tutulmuş ve askerlik hizmetini fiilen yerine getirmeye elverişli olduğu anlaşılmıştır. Yakın zamanda Almanya'ya gönderilecek olması bu münasebettedir. Alman Başkonsolosluğu son zamanlarda asker alım işlemleriyle aşırı meşgul olduğundan kendisine henüz gidiş emrini verememiştir. Gerekli işlemlerin süratle tamamlanmasından sonra yaklaşık üç haftalık bir zaman dilimi içerisinde o emrin verileceği tahmin edilmektedir. Kesin gidiş tarihi Polis Müdüriyeti Umumiyesine ayrıca bildirilecektir. Zaten İstanbul'daki şahsî işlerini düzene koyabilmesi için o üç haftalık süreye şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Oysa Osmanlı hükümeti ülkeyi terk etmesi için kendisine 10 günlük bir süre tanımıştır. Bu ise Kusch'un çok büyük bir zarara uğramasına neden olacaktır. Çünkü onun servetinin neredeyse tamamını oluşturan birabanesini satın elden çıkarması o kadar kısa bir zaman diliminde pek mümkün gözükmemektedir. Bütün bu hususlar hesap edildiğinden Kusch'un ikamet süresinin üç hafta kadar daha uzatılmasına ve o süre tamamlandığında askerlik hizmetini yapmak üzere Osmanlı ülkesinden çıkıp gitmesine onay verilmesi Hariciye Nezareti'ne teklif

²⁷ CBA, HR. SYS, 2265/10-2, s. 1-4; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 40; 8 Mart 1333/8 Mart 1917.

²⁸ Polis Müdüriyetince 1916 senesinde yürütülen tahkikat neticesinde Karl Kusch'un yaşının 45 olduğu tespit edilmişti. Bu nota 1917 senesinde kaleme alındığına göre Kusch 44 yaşındadır. Osmanlı polisi yukarı yönde bir yuvarlama hesapla son derece yakın bir tespitte bulunmuştur.

*olunur. Bu arada süre uzatma hususu şayet Kusch ile ilgili şüpheler doğrulanmazsa menzûbahis olacaktır. Gerek bu hususta alınacak kararın gerekse yukarıdaki sorulara ilişkin cevapların bir an evvel Alman elçiliğine iletilmesi rica olunur.*²⁹

Alman elçiliğinin notası 12 Mart'ta "mahremdir" koduyla Hariciye'den Dâhiliye Nezareti'ne aktarılmıştı. Hariciye, Almanların taleplerine ek olarak Karl Kusch hakkında polis tarafından alelade olarak "Alman mahmisi" tabirinin neden kullanılmış olduğunun, gerçek uyuşuyla birlikte bildirilmesini istemişti.³⁰ Yazışmanın öteki ucunda artık bir "Paşa" olarak yer almaya başladığı vesikalara yansıyan Talat Bey elçilik ve Hariciye'den gelen tüm soru ve evrakları 17 Mart'ta Polis Müdüriyeti Umumiyesi'ne havale etmiştir. Ayrıca Alman elçiliğinin talebine uygun olarak Kusch'un 23 Mart'a kadar İstanbul'da kalmasına izin verilmesi yönünde bir tavsiyede bulunmuştur.³¹

V. Karl Kusch'u Suçlamak

Yürüttüğü tahkikata ilişkin raporu ve Alman Başkonsolosluğu'na gönderdiği yazısıyla adeta Karl Kusch meselesinde merkez büroya dönüşen Polis Müdüriyeti Umumiyesi kendisinden istenen hususlara ilişkin olarak hazırlamış olduğu cevabî yazısını beş gün sonra, 22 Mart 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne sunmuştur. Yazı, ayrıntılı bir biçimde hazırlanmış olsa da kendisinden istenen cevap ve talepleri karşılamaktan hayli uzak bir niteliktedir. Bu kapsamda ilkin Bern Osmanlı elçiliğinden İstanbul'a ulaşan ihbardan³² başlanılarak o güne değin yaşanmış olan yazışma trafiği ve gelişmelere dair kronolojik ve ayrıntılı bir girişe yer verilmiştir. Alman elçiliğinin yönelttiği sorulara gelince sadece ikincisini (Kusch hakkında alınan karara kaynaklık eden gelişmelerin ayrıntısı nedir?) cevaplandırmaya dönük bir çaba göze çarpmaktadır. Burada öncelikli olarak Karl Kusch'un İsviçre'deki casuslarla iletişim halinde bulunduğuna ilişkin herhangi bir bilginin elde edilememiş olduğuna bir kez daha dikkat çekilmiştir. Ardından gerek harpten önce gerekse harbin ilan edildiği günden itibaren onun tasarrufunda bulunan birahanenin Osmanlı ve Almanlarla birlikte düşman devletlerin vatandaşları için adeta bir toplanma yerine dönüşmüş olduğu bilgisi yinelenmiştir. Bu tekrarların ardından nihayet iki yeni bilgiye yer verilmiştir. Bunlardan birincisi, Kusch'un birahanesinde Amerika bahriyesine mensup olan bazı şahısların³³ havadis toplamak için Almanlara

²⁹ CBA, HR. SYS, 2265/10-2, s. 4-5; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 40; 8 Mart 1333/8 Mart 1917.

³⁰ CBA, HR. SYS, 2265/10-6, s. 1-2; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 34; 12 Mart 1333/12 Mart 1917.

³¹ Talat Paşa'nın bu yazısında bir yanlışlık eseri olarak, Kısm-ı Siyasi Müdüriyeti ifadesiyle hazırlanan ve Karl Kusch'tan Alman mahmisi olarak bahseden vesikanın 1 Şubat 1332 tarihli olduğu kaydedilmiştir. Yukarıda paylaşılan vesikada da açıkça görüleceği üzere o tarih 1333'tür. Bkz. CBA, DH. EUM. ECB, 7/11; s.32; 17 Mart 1333/17 Mart 1917.

³² O yazıda bazı Osmanlı Rumlarıyla Yunan vatandaşlarının tedavi bahanesiyle İsviçre'nin Davos ve Leysin şehirlerinde buldukları kaydedilmişti. (CBA, HR. SYS, 2267/44, s. 3; 20 Teşrinvevvel 1916) Polis Müdüriyeti Umumiyesi ise burada Davos ve Dolanires şehirlerinden bahsetmektedir.

³³ O devrin ünlü tıp uzmanı Mazhar Osman'ın Yeşilay için "Sihhat Almanakı'nda" kaleme aldığı yazısındaki şu satırlar hem İstanbul'un hem de Amerika bahriyelilerinin yukarıda arz ettiği

sokulmakta olduklarının ve o şekilde hep birlikte yiyip içtiklerinin yürütülen gizli araştırmalar neticesinde kesin bir biçimde anlaşılmış olduğudur. İkincisi ise polis takibine takılan ve araştırılmakta olan bazı şüpheli kadın ve erkeklerin de Kusch'un birahanesini bir buluşma yeri (*telâki-gâh*) olarak kullandıklarının defalarca görülmüş olmasıdır. Polise göre hem bu müşahedeler hem de Bern'den gönderilen şüpheliler listesinde isminin bulunması hususu birlikte düşünülünce Kusch ile ilgili iddialar artık bir itham olarak değerlendirilmekten uzaklaşarak yerlerini derin bir şüpheye bırakmaktadır.³⁴

VI. Karl Kusch'u Savunmak

Polis Müdüriyeti Umumiyesi, yukarıda da ifade edildiği üzere hazırlanmış olduğu cevap yahut savunma yazısında hem Hariciye Nezareti'nin Kusch'un neden Alman mahmisi şeklinde kaydedilmiş olduğuna hem de Alman elçiliğinin Kusch'un kimlerle temasta bulunduğu ve onun hakkında şahitlik etmiş olan şahısların kimler olduğuna ilişkin sorularına tam manasıyla bir cevap üretememiştir. Bu sessizlik Alman tarafının elini ve dilini güçlendirici bir etki yaratmış, aşağıda tanıklık edileceği üzere Kusch hakkında Osmanlılarca varılan kararın hukukî mesnetten uzak, basit bir şüphenin eseri olduğuna ilişkin söylemlerin daha gür ve güçlü bir biçimde dillendirilmesi gibi bir neticeyi beraberinde getirmiştir.

Almanlardan alınacak diğer notaları henüz kestirebilme imkânından mahrum olan Talat Paşa cephesinden meseleye bakınca o, Polis Müdüriyeti Umumiyesi'nin cevabının Kusch meselesini halledebilecek bir yeterliliği sağladığına kanaat getirmiş bir tavır içerisindeydi. Bu tavır Polisten alınan cevabın 28 Mart 1917 tarihinde Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e iletimi sırasında açıkça hissedilmektedir. Nitekim Talat Paşa burada polis tahkikatının genişletilmesi sayesinde Kusch meselesiyle ilgili yeni ve daha sağlıklı bilgilere erişildiğine dikkat çekmektedir. Bu durumun ek olarak sunulmuş olan polis raporundan anlaşılabileceğini ifade ettikten sonra Kusch'un (üzerinden beş gün geçmiş olmasına rağmen) 23 Mart 1917 tarihine kadar İstanbul'da kalmasına izin verildiğini ifade etmiştir.³⁵

Talat Paşa, imparatorluğun yoğun gündemi içerisinde epeyce uzadığı aşikâr olan Karl Kusch meselesinin o şekilde kapanması arzusunda olduğunu son yazısıyla

---

görüntüden sadece küçük bir kesit sunmaktadır: *Umumî Harp oldu bitti, umumî harpte içenler, parası bol birtakım türediler, soysuzlardı. Mısır ekmeği yemekten, şeker basreti çekmekten insanların çoğu içkinin tadını bile unutmıştu. Lâkin Mütareke oldu, düşman orduları çekirge gibi İstanbul sokaklarına yayıldı, otomobil içinde sarhoş Amerika bahriyelileri kucaklarında zılzurna Rum dilberleri Beyoğlu'nun büyük caddelerinde resmigeçit yapıyorlardı. Barlarda İngiliz neferleri viski ile zılzurna olduktan sonra rastgele saldııyorlardı. Hele Fransızların koloni askerleri yapmadıklarını bırakmıyorlardı.”* Bkz. Zafer Toprak, “İstanbulluya Rusya'nın Armağanları: Haraşolar”, *İstanbul Dergisi*, S. 1, 1992, s. 72-79. Bu satırlar her ne kadar Mütareke Dönemi'ne ilişkin olsa da yukarıda kaydedilen bilgiler adeta o günlerin habercisi olmuşlardır.

³⁴ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 38; 22 Mart 1333/22 Mart 1917.

³⁵ CBA, HR. SYS, 2265/10-8, s. 1; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 42; 28 Mart 1333/28 Mart 1917.

ortaya koymuştur. Ancak Alman elçiliğinin 22 Nisan³⁶ ve 18 Haziran tarihli yeni ve birbirini tekrar eden notaları, onların aynı arzuyu paylaşmaktan hayli uzak bir tavır içerisinde olduklarını göstermektedir. Hariciye Nezareti'ne takdim edilen ve Kusch ile ilgili ithamların barındırdığı çarpıklıkları tekraren ve önceki taleplerle birlikte ortaya koyan Alman elçiliğinin notaları sadeleştirilmiş şekliyle ve ana hatlarıyla şöyledir:

“Gerek Hariciye Nezareti’nden alınan bu cevap gerekse Polis Müdüriyeti tarafından 3 Mart 1917 tarihinde Alman Başkonsoloshanesi’ne gönderilen yazı Kusch hakkındaki suçlamaları yeterli derecede ortaya koyabilecek nitelikten uzaktır. Ayrıca bünyelerinde birçok tezat durumu barındırırlar. Şöyle ki Polis Müdüriyeti’nin yazısında Kusch’un harbin başından itibaren düşman devletlerin vatandaşlarıyla sürekli temasta olduğu beyan edilmişti. Şimdi ise Hariciye Nezareti yine polis tabkiyatına dayanarak onun İsviçre’deki düşman casuslarıyla haberleştiğini kesin olarak ispat edecek herhangi bir delilin henüz gün yüzüne çıkarılmadığını ifade etmiştir. Halbuki Polis bazı kesin delillere dayanmadıkça bahsedilen ithamları böyle açık bir biçimde ileri süremez. Bu münasebetle Alman elçiliği o delillerin ve özellikle Kusch ile temasta bulunmuş olan düşman devlet vatandaşlarının isimlerinin kendisine ayrıntılı olarak bildirilmesini tekraren rica etmektedir. Aynı şekilde Kusch’un İsviçre’deki casuslarla haberleştiği hakkındaki suçlama sadece bir şüpheden ibaret olsa bile Alman elçiliği öyle bir şüphenin de oldukça mühim bazı delillere dayanılarak ileri sürülebileceğini hesaba katmaktadır. Bu nedenle kendi vatandaşlarını zanlı durumuna düşüren iddiaların da elçiliğe iletilmesini rica eder.

Kusch’un, birabanesinde Osmanlı ve Almanlarla düşman devletler vatandaşlarının birbirlerine yakınlık kurmalarını kolaylaştırdığı Polis Müdüriyeti tarafından ileri sürülmüştü. Oysa bu son yazıda o iddialara yer verilmemiştir. Buna karşın Alman elçiliği, sadece tahminlerden hareketle böyle bir hususun dile getirilemeyeceğine inandığından birabanele birbirine yakınlık kuran şahısların isimlerinin kendisine bildirilmesini yeniden talep etmektedir. Üstelik İstanbul’da yaşayan düşman devletler vatandaşlarının birabanelere girmelerine ilişkin genel bir yasak olmadığından Osmanlı ve Almanların Kusch’un birabanesine gidenlerle bir yakınlaşma içerisine girmemeleri pek mümkün gözükmemektedir.

Bilgi toplamak amacıyla Alman askerlerine yakınlaşmaya çalışan Amerika bahriyelileri için bir görüşme mekânı hizmeti sağladığı, Kusch’un birabanesiyle ilişkilendirilen diğer bir iddiadır. Ne var ki, Amerika hükümeti o günlerde henüz tarafsızlığını terk etmemiştir. Halîyle Amerikalıları mekânından çıkarmasını bir birabane sahibinden talep etmek hayli müşkül bir husus olacaktır.

Zabita Nezareti’nin takip ve denetimine takılan kimi şahısların da onun birabanesine gitmelerinden yola çıkılarak Kusch hakkındaki suçlamaların sabit görüldüğü yönünde bir ifadede bulunulmuştur. Ancak bu hükümün gerçeği yansıtmıyorsa belirleyebilmek için evvela Kusch’un o şahısların durumunu bildiği halde mi onları birabanesine kabul ettiğini tespit etmek gerekmektedir. Ayrıca o şahısların İstanbul’daki diğer umumî mekânlara da girip çıktıkları göz önünde bulundurulunca o

³⁶ CBA, HR. SYS, 2265/10-9, s. 1.

mekân sahiplerinin de Osmanlı hükümetince şüpheli sayılıp sayılmadıklarının bilinmesi gerekmektedir.

İsviçre'den gönderilen şüpheliler listesinde isminin bulunuyor olması, Kusch hakkındaki iddiaları doğrulayıcı bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ancak Karl Kusch isminin o listeye neden eklendiğine ilişkin herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Üstelik düşman hafiyelerini gizlice araştırmakla görevli olan Alman memurları “şu ana değin” Kusch ile ilgili herhangi bir bilgi aktarımında yabut uyarıda bulunmamışlardır. Bu münasebetle Alman elçiliği Kusch isminin şüpheliler listesine eklenmesine esas teşkil eden hususiyetlerin bildirilmesini hassaten rica eder. Bütün bu bilgiler Kusch aleyhine Almanyada bir ceza davası açılıp açılmayacağına karar verebilmek için gereklidir. Alman elçiliği, ortaya koyduğu bu hassasiyet, fikir ve taleplere Osmanlı tarafının da tereddütsüz katılacağı yönünde bir ümit taşımaktadır.

Son olarak, Karl Kusch'un silahaltına alınması hususuna gelince, Alman askerî memurları tarafından yoğun bir biçimde (İstanbul'da yaşayan Alman vatandaşları hakkında) tahkikat icra edilmesi için Alman konsoloshanesine müracaatla bulunulmaktadır. Kusch'un askerlik meselesi hakkında Osmanlı tarafına yapılacak bilgi aktarım işi bu nedenle ertelenmek zorunda kalmıştır.”³⁷

Alman elçiliğinin son notaları sadece araştırmacı ve okuyucu için değil, Osmanlı bürokratları açısından da son derece sıkıcı bir görüntü kazandı. Düşünülen o bilindik yazışma trafiğini yeniden başlatmıştır. İlk Alman elçiliğinin “Karl Kusch hakkındaki şüpheleri doğrulayacak delillerin kendilerine bildirilmesi” yönündeki istekleri Hariciye tarafından 13 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti'ne iletiliyor,³⁸ oradan da Talat Paşa imzasıyla ve gerekli tahkikatın yapılması emriyle 25 Ağustos'ta Polis Müdüriyeti'ne havale ediliyordu. Talat Paşa ayrıca 23 Mart'a kadar İstanbul'da kalmasına müsaade edilen Karl Kusch'un sınır dışı edilip edilmediği hususunun da nezarete bildirilmesini istiyordu.³⁹ Aynı gün “mahrem” kodlu bir başka yazıyla tahkikat emrinin polise verilmiş olduğu bilgisini Hariciye Nezareti'ne aktaran Talat Paşa meseleyi en azından kendisi ve nezareti açısından sona erdirecek bir hamlede bulunmayı da ihmal etmiyordu. Onun ifadesiyle, Almanların “Kusch'un casusluk şüphelileri listesine eklenmesini gerektiren sebepler nelerdir?” sorusunun muhatabı kendileri değildi. Bahse konu liste Bern'deki Osmanlı elçiliğinden alınmış ve Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasî Müdüriyeti Umumiyesi Mühimme Kısmı tarafından 31 Ekim 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne tebliğ edilmişti. Dolayısıyla Kusch hakkındaki şüpheleri doğrulayacak belge ve deliller Bern'den alınmalı ve ona göre Alman elçiliğine bir cevap yazılmalıydı. Bütün bu işlemler tamamlanınca da yaşanacak bilgi akışı ve yazışma trafiği hakkında Dâhiliye

³⁷ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 52. Alman elçiliğinden alınan notanın orijinal Fransızca metni için bkz. CBA, HR. SYS, 2265/10-12, s. 1-3.

³⁸ CBA, HR. SYS, 2265/10-11, s. 1; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 50; 13 Ağustos 1333/13 Ağustos 1917: Hariciye Nezareti Umur-u İdariye Müdüriyeti Umumiyesi'nden Dâhiliye Nezaretine tezkire.

³⁹ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 46; 25 Ağustos 1333/25 Ağustos 1917.

Nezaretî'ne bilgi verilmesi isteğinde bulunmuştu.⁴⁰ Bu istek doğrultusunda Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Beyefendi 12 Eylül'de Bern Osmanlı elçisi Fuad Selim Bey'e gönderdiği bir yazıyla Karl Kusch hakkındaki casusluk şüphelerini ispat edecek delillerin varlığına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çektikten sonra meseleyle ilgili mevcut bütün belge ve bilgilerin İstanbul'a gönderilmesini istemişti.⁴¹

VII. Karl Kusch'u Başa Sarmak

Bu son yazışma trafiği ve yaşananların Osmanlı tarafı açısından ifade ettiği anlam, Karl Kusch ve birahanesi meselesinde başlanılan noktaya dönmekten başka bir şey değildir. Almanlar açısından ise vatandaşlarıyla ilgili suçlamaların asılsız olduğu yönündeki söylemlerini daha gur ve kendilerinden emin bir biçimde dile getirme anlamı taşımaktadır. Bu anlam, Karl Kusch ile ilgili taleplere ilişkin olarak Bern'den İstanbul istikametinde herhangi bir bilgi akışının varlığını gösterir bir vesikaya tesadüf edilememiş olmasıyla daha da bir belirginlik kazanmaktadır.

Talat Paşa'nın yukarıdaki hamlesinden cesaret aldığı muhakkak olan Polis Müdüriyeti ise Dâhiliye Nezaretî'nin emrine uygun olarak giriştiği tahkikat hakkında düzenlediği raporuyla Karl Kusch meselesini çok farklı mecralara taşıyacak bazı iddialar ortaya atmıştır. Dâhiliye Nezaretî'ne takdim edilen 8 Eylül 1917 tarihli raporda kaydedildiği üzere polis, Alman elçiliğinin taleplerini karşılamak amacıyla daha geniş bir tahkikata girişmişti. Onun sonucunda ulaşılan yeni bilgilerse tekrar eden ifadelerden ayıklanmış ve sadeleştirilmiş haliyle şöyledir:

"Kusch birahanesi, bahsedilen şüpheli ve zararlı gruplar için bir buluşma noktasına dönüştüğünden zaten polisin sürekli bir takip ve denetimine alınmıştır. 8 Kasım 1916 tarihinde İsviçre'den gönderilen listede Kusch ismine rastlanması ise onun hakkındaki şüpheleri artırdığından daha sıkı bir biçimde takip edilmesi lüzumu ortaya çıkmıştır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere İsviçre'deki casuslarla iletişim halinde bulunduğu dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Buna karşın Osmanlı hükümeti aleyhine casusluk eden ve genellikle Almanların müdavimi olduğu lokanta ve birahanelere gidip gelen İngiliz ve Rus vatandaşlarından birçoğunun Kusch'un birahanesine de düzenli bir şekilde devam ettiği ve aralarında son derece sıkı bir temas olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu şahıslar harp başlar başlamaz, düşman devletler vatandaşlarının seyahatlerine ilişkin herhangi bir yasağın henüz konmamış olmasından istifade ederek ülkelerine kaçıp gitmişlerdir. Mesela 21 Mayıs 1917 tarihli bir raporla kendisi hakkında bilgi verilen William Vorner onlardan birisidir ve İstanbul'a döndüğünde sıkı bir takibe tabi tutulması yönünde bir karar alınmıştır. Onun İstanbul'da kaldığı süre zarfında Karl Kusch ile çok yakın ve sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğu yürütülen tahkikat neticesinde gün yüzüne çıkarılmıştır. Alman elçiliğinin Kusch hakkında o derece derin bir bilgi talep etmiş olması ve bundan da önemlisi askerlik vazifesini yapmak üzere şimdiye kadar ülkesine gönderilmemiş olması akıllarda soru işareti bırakmakta, onun birtakım gayeler doğrultusunda düşmanlarla temas kurmak için Alman elçiliği veya konsoloslukunca istihdam edilmiş olabileceği hissini uyandırmaktadır. Bu mülahaza

⁴⁰ CBA, HR. SYS, 2267/76; s. 3; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 46; 25 Ağustos 1333/25 Ağustos 1917.

⁴¹ CBA, HR. SYS, 2267/76; s. 5; 12 Eylül 1333/12 Eylül 1917.

*doğrusya polisin de kendisinden şüphe duyması pek doğal bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Mevcut yazışmaların neticesi beklendiği için sınır dışına çıkarılmasına henüz teşebbüs edilmemiştir.*⁴²

Polis Müdüriyeti, Alman diplomatların kendi vatandaşlarını düşmanlarla bağlantı sağlamak maksadıyla kullanılabilme ihtimali gibi son derece ilginç bir iddia ortaya atmıştır. Polis, kendisinden istenen cevapları üretmek yerine gerekçe göstermeden böyle bir iddiayı gündeme getirerek dikkat dağıtmak yahut konu değiştirmek gibi bir izlenim vermiştir. Ancak “45 yaşında olduğu bilinen Karl Kusch’un neden o güne değin askerlik vazifesini yerine getirmek üzere Almanya’ya gönderilmemiş olduğu” yönünde mantık örgüsünden geçirilmiş bir soru üreterek en azından iddiasının tutar bir tarafı olduğunu da ispatlamak istemiştir. İster gerekçeli isterse gerekçesiz olsun böyle bir iddianın zihne ve dile getirilmiş olması bile müttefik Almanya’ya karşı Osmanlı cephesinin bazı kesimlerinde bir şüphe ve güvensizlik halinin varlığına delalet etmektedir. Öte yandan Alman kanadında Karl Kusch ile ilgili gerçekten öyle bir tasarrufta bulunma durumunun söz konusu olması ise sadece Almanların savaştan önce güttükleri *Weltpolitik* (Dünya Siyaseti)⁴³ şeklinde isimlendirilen emperyalist siyasetlerinin Orta ve Yakındoğu’yu ilgilendiren kısmıyla açıklanabilir. Bu kapsamda Almanlar, İngilizler gibi Osmanlı topraklarını konferans masalarında bölüşmekten ziyade, imparatorluğun zenginlik kaynaklarına barışçı yollarla sızmayı (*penetration pacifique*) amaçlayan bir politika benimsemişlerdi. I. Dünya Savaşı’nın hemen başında pancermenizmin kurucularından olan Becker tarafından sarf edilen şu sözler önemlidir: “*Coğrafi konumumuz ve endüstrimizin Pazar gereksinimi dolayısıyla Türkiye’ye yöneliyoruz. Her Avrupa ülkesinin geri kalmış Şark’ta kendisine ait bir hayyat alanı vardır, İngiltere, Mısır’da, Fransa Tunus’ta, İtalya Trablusgarp’ta, Avusturya Bosna’da ve Rusya Karadağ’da ve dolaylı olarak Balkanlar’da hak sahibidir. Bizim hiçbir yerimiz yoktu. Şimdi bu hayyat alanımız Türkiye’dir.*” İ. Ortaylı’nın ifade ettiği üzere, Almanlar yeni kolonyalist emellerini gerçekleştirmek için Yakındoğu’nun kendilerine tarih tarafından bahşedilen bir alan olduğunu savunuyorlar, o kapsamda Osmanlı İmparatorluğu’nun Asya topraklarına yerleşmeyi amaçlarken, onun Avrupa’da yaşamasını da pek umursamıyorlardı.⁴⁴ Onların Anadolu ve Mezopotamya’nın zenginliklerine ulaşma gayelerinde Bağdat-Basra Demiryolu Projesi iyi bir fırsat olmuştur. Alman politikası bu hattın iki tarafına Alman nüfus fazlasını yerleştirerek oraları kendi koloni alanlarına dönüştürmek ve zamanı geldiğinde Hindistan yolu üzerinde siyaset ve kuvvetleri doğrultusunda girişecekleri bir müdahaleye zemin hazırlamak amacına hizmet ediyordu. Kısacası demiryolu projesi Osmanlı topraklarına Alman emperyal sızmasının bir aracına dönüşmüş oluyordu.⁴⁵ Alman politikasına dair daha yakın tarihli bir örnek ise Polis

⁴² CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 66; 8 Eylül 1333/8 Eylül 1917; CBA, HR. SYS, 2265/10-15, s. 1.

⁴³ Bu siyasetin doğuşu ve uygulanmasıyla ilgili olarak bkz. M. Nail Alkan, “Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi*, S. 34, Nisan 2015, s. 43 vd.

⁴⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 52, 65.

⁴⁵ Cenk Reyhan, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, c. LXIX, S. 254, Nisan 2005, s. 29-30.

Müdüriyeti'nin söz konusu iddiayı ortaya attığı günlerde yaşanmıştı. Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirilen Falkenhayn'ın fikir ve davranışlarından duyduğu rahatsızlığı 20 Eylül 1917 tarihinde Enver Paşa'ya gönderdiği raporunda şu şekilde ifade etmişti: "*Falkenhayn Alman çıkarlarını her şeyin üstünde tutmaktadır. Onun gerçek gayesi bütün Arabistan'ı Alman egemenliği altına almaktır. Bunun sonucu ise Osmanlı ülkesinin bir Alman sömürmesine dönüşmesi demek olacaktır.*"⁴⁶

Savaşın ve ittifakın başlamasıyla Almanlar tarafından rafa kaldırılan söz konusu plan ve projelerden devrin Osmanlı yönetici ve aydınları elbette haberdar olmuşlardı. Dolayısıyla Osmanlı polisinin Almanların düşman tarafıyla gizli görüşmede bulunmak için Karl Kusch'u kullanma ihtimalini gündeme taşınması, mazisi çok uzak olmayan söz konusu Alman plan ve projelerinden beslenmiş olabilir. Şüpheleri ve o şüpheler üzerine bina edilen ihtimalleri uzatmak mümkündür, ancak son demlerine girilmiş olan meseleye, dolayısıyla çalışmanın akışına dönmek gerekiyor.

VIII. Karl Kusch'u Unutmak

Talat Paşa'nın Karl Kusch hakkındaki iddiaların bir hakikat olduğuna inandığına ve son hamlesiyle meseleyi Dâhiliye Nezareti adına bitirdiğine yukarıda dikkat çekilmişti. Aynı inanç ve tavır polisin son tahkikat raporunu 17 Eylül'de Hariciye Nezareti'ne sunarken de göstermişti. Nitekim sunum yazısına "polis tarafından yürütülen son tahkikat neticesinde Kusch hakkında yeterli bir malumata ulaşıldığına" hükmederek başlamıştı. Talat Paşa'nın deyiimiyle bu son durum, yani onun düşman casuslarıyla temasta olduğunun netlik kazandığı bilgisi Alman elçiliğine süratle aktarılmalıydı. Elçilikten alınacak cevabın da aynı şekilde Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmesini istemişti. Çünkü Kusch, nezaretler ve Alman elçiliği arasında cereyan eden yazışma trafiğinin neticesi beklendiği için İstanbul'da bırakılmıştı. Oysa şimdi artık beklemeyi gerektirir bir durum kalmamış, Kusch'un bir an evvel sınır dışı edilmesi lüzumu doğmuştu.⁴⁷

Talat Paşa aylar önce zihninde bitirmiş olduğu Karl Kusch meselesini, Bern elçiliğinden bir türlü alınamayan, dolayısıyla Alman elçiliğine verilemeyen cevaba rağmen bu kez de fiilen bitirmek üzere kesin bir kararlılık içerisindeydi. Bu hususta yaşanacak olası bir ertelenme yahut savsamaya tahammül gösterilemeyeceğini de hissettirmişti. Hangi hislerle yazılmış yahut hangi hisleri uyandırmış olursa olsun Karl Kusch'un sınır dışı edilmesi hususuyla ilgili herhangi bir geri dönüş söz konusu olmamıştır. Alman elçiliği ve dolayısıyla Hariciye Nezareti adeta bir sessizliğe bürünmüş gibidirler. Bu sessizlik hali o günlerde son İstanbul ziyaretini⁴⁸ gerçekleştirecek olan Alman İmparatoru II. Wilhelm için girişilen hazırlıklarla

⁴⁶ Nurettin Gülmez, "Falkenhayn'ın Anılarında Türkiye Notları", *ÇTTAD*, V/13, 2006/Güz, s. 138.

⁴⁷ *CBA, HR. SYS*, 2265/10-16, s. 1; *CBA, DH. EUM. ECB*, 7/11, s. 54; 17 Eylül 333/17 Eylül 1917.

⁴⁸ II. Wilhelm 1889 ve 1898 yıllarında da Osmanlı topraklarını ziyaret etmişti. Bu ziyaretlere ilişkin ayrıntı için bkz. Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, s. 93-100.

alakalı olabilir. 15-18 Ekim 1917 tarihleri arasında gerçekleşen ve savaş koşullarında iki ülke arasındaki dayanışma ve ittifakı dünya kamuoyuna duyurmayı hedefleyen böylesi önemli bir ziyaretin ifade ettiği mesajla⁴⁹ asla örtüşmeyen ve hatta hiçbir anlam ifade etmeyen Karl Kusch meselesinin en azından diplomatlar açısından hararetini yitirmiş olabilmesi son derece doğal bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Alman elçiliğinin Karl Kusch hakkında büründüğü sessizlik hali imparatorlarının Osmanlı topraklarını terk etmesinden sonra da devam etmiştir. Hal öyle olunca ve de Kusch için tanınan ek sürenin (23 Mart) üzerinden aylar geçmiş olduğundan beklemenin bir netice sağlamayacağına kanaat getirilerek Karl Kusch meselesinin tek taraflı olarak halledilmesi için harekete geçildi. 6 Aralık'ta Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bünyesindeki 5. Şube'den Ecanib Şubesi'ne müracaat edildi. Şüpheli tavır ve hareketleri nedeniyle artık İstanbul'da kalması sakıncalı görülen Karl Kusch'un sınır dışı edilmesinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekilerek bu iş için gerekli olan nezaret onayının alınması ve diğer işlemlerin tamamlanması Ecanib Şubesi'nden talep edilmişti.⁵⁰ Aynı yazı aynı tarihte Seyrüsefer Müdüriyeti'ne de gönderilmişti.⁵¹

Bu yazışma ve işlemlerin tamamlanmasından 2 gün sonra Dâhiliye Nezareti herhangi bir geri dönüş beklemezsizin, yani sadece bilgilendirmede bulunmak gayesiyle gelişmeleri, “*Karl Kusch'un sınır dışı edilmesi için gerekli olan işlemlerin halihazırda icra edilmiş olduğunu*” Hariciye Nezareti'ne iletmışti.⁵² Nihayet Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ecanib Şubesi 12 Aralık 1917 tarihinde İstanbul Polis Müdürü Ahmed Bey'e Karl Kusch'un “*yabancıların Osmanlı ülkesinde seyahat ve ikametleri hakkındaki kanunun 5. maddesi hükmüne*”⁵³ uygun olarak ülkeden kovulmasının uygun görülmüş olduğunu ve o şekilde huduttan çıkarılıp neticenin

⁴⁹ Serpil Kirel-Oya Kasap Ortaklan, “Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu Son Ziyareti (1917), *sineine*, 9 (1), (2018), s. 122.

⁵⁰ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 64; 6 Kânunevvel 1333/6 Aralık 1917.

⁵¹ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 56; 6 Kânunevvel 1333/6 Aralık 1917.

⁵² CBA, HR. SYS, 2265/10-17, s. 1; 8 Kânunevvel 1333/8 Aralık 1917.

⁵³ 2 Mart 1331 (28 Rebiülahir 1333/15 Mart 1915) tarihli *Ecnebilerin Memâlik-i Osmâniyede Seyâhat ve İkâmetleri Hakkında Kanun-i Muvakkat'ın 5. maddesi* sadeleştirilmiş şekliyle şöyledir: “Osmanlı ülkesinde seyahat veya ikamet eden yabancıları siyasi, idarî ve inzibatî sebep ve mülahazalara dayanarak Dâhiliye Nazırı res'en veya Meclis-i Vükela kararıyla derhal veya tayin olunacak müddet zarfında süresiz veya belirli müddetle bulunduğu şehir veya mıntıkadan sürgün edebilir. Ülkenin diğer bir kısmında ikamete veyahut Osmanlı toprağından çıkmaya davet eder, gerekirse zabıta kuvvetleri eşliğinde sürgün eder veya Osmanlı sınırları dışına ihraç eder. Bir mahalden sürülen veyahut Osmanlı ülkesini terk etmesi lüzumu kendisine tebliğ edilen ecnebinin kendisine yapılan tebligatta belirtilen süreye uymaması durumunda sürgün veya ihraç işlemleri zabıta kuvvetleri marifetiyle icra olunur. Tebligata uymama durumu gizlenmek suretiyle gerçekleşmişse (ilgili şahıs) üç aydan altı aya kadar hapis cezasına çarptırılır. Ceza süresi tamamlandıktan sonra sürgün veyahut ihraç edilir. İtaatsizliklerinden dolayı zabıta kuvvetiyle sürgün veya ihraç edilmiş olan şahısların çıkarılmış oldukları mahalle veyahut Osmanlı ülkesine bir daha dönmelerine müsaade edilmez. Bkz. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. VII, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1336, s.484-485.

yazılmasını bildirmişti.⁵⁴ Ahmed Bey'in tam bir hafta sonra, 19 Aralık'ta kaleme aldığı cevap ise Dâhiliye Nezareti'ndeki hareketliliğin aslında mesai ve emek kaybandan başka bir anlam ifade etmediğini ortaya koyacak türdendir. Çünkü o yazıda Karl Kusch'un 5 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı başkentini terk etmiş olduğu ve "şu an itibarıyla" memleketinde⁵⁵ bulunduğu haber veriliyordu. Ahmed Bey'in deyişle artık şüpheli şahıslar kervanına katılmış olan Karl Kusch hakkında yapılacak yegâne işlem onun bir daha Osmanlı ülkesine girememesi için gereken tedbirlerin alınması, bunun için de ilgili memurların uyarılması olacaktı.⁵⁶ Nitekim öyle de olmuş ve Ahmed Bey'in uyarısı 22 Aralık 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti Emniyet Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Müdüriyeti'ne aktarılmıştır.⁵⁷

1917 yılının son günlerinde cereyan eden son yazışma trafiğiyle birlikte sadece başkent değil imparatorluğun bütün kapıları sanki bir daha açılmamak üzere Karl Kusch için kapatılmış gibidir. Benzer bir kapatma durumunun elbette mesele için de geçerli olacağı, Osmanlı resmî evrakında bir daha "*Karl Kusch ve birahanesi*" kelimelerine rastlanılmayacağı düşünülmüştür. Ancak Alman Büyükelçiliği herkesi yanıltarak, son yazışmanın üzerinden neredeyse bir yıl geçtikten sonra, 12 Eylül 1918 tarihinde Hariciye Nezareti'ne bir sözlü nota vermiştir. Nota, Dâhiliye Nezareti'nin Osmanlı aleyhine casusluk eden bazı şahısların Kusch birahanesinin müdavimi oldukları yönünde sunduğu 17 Eylül ve 8 Aralık 1917 tarihli yazılarına cevap olarak kaleme alınmıştı. Almanlar gerek Kusch'un mensup olduğu askerî kıta kumandanlığınca gerekse elçilikleri kanalıyla ve son derece sıkı bir biçimde yürüttükleri incelemeler neticesinde onun Osmanlı hükümeti aleyhine casusluk etmekte olan bazı şahıslarla yakın ilişki içinde olduğunu doğrular herhangi bir ipucuna tesadüf edememişlerdi. Sadece şüpheli şahıslardan birisinin (*Toporofsky*) "eski" Kusch birahanesine sıklıkla gittiği anlaşılmış, ancak birahane sahibiyle aralarında sıkı bir münasebetin varlığı tespit edilememişti. Bu nedenle Alman Büyükelçiliği notasının sonunda Bay Kusch hakkındaki şüphelerin asılsız olduğuna inandığını ilk defa net bir biçimde ifade etmişti.⁵⁸

I. Dünya Savaşı'nın ve Osmanlı-Alman ittifakının sonunun her iki imparatorluk açısından pek parlak gözükmediği o günlerde İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği son notasıyla Karl Kusch meselesini kendi cephesinden "asılsız bir iddia" tespitiyle kapatmış oldu. Şimdi Hariciye Nezareti konuyla ilgili olarak elçiliğe bir cevap yazmak durumundaydı. 24 Eylül 1918 tarihinde notadan ve durumdan haberdar edilen Dâhiliye Nezareti'nden Almanlara yazılacak cevaba iliştilmesini

⁵⁴ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 58; 12 Kânunuevvel 333/12 Aralık 1917.

⁵⁵ Karl Kusch'un memleketi önceki vesikalarda Neustadt (Nöstat:) olarak belirtilmişken burada Nürnberg (Nüyinberg) şeklinde kaydedilmiştir.

⁵⁶ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 60; 19 Kânunuevvel 333/19 Aralık 1917.

⁵⁷ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 62; 22 Kânunuevvel 333/22 Aralık 1917.

⁵⁸ CBA, HR. SYS, 2265/10-3, s. 1.

istedikleri bir bilgi yahut talepleri olup olmadığı soruldu.⁵⁹ Bu soru Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından 15 Ekim'de Polis Müdüriyeti'ne yöneltildi: “*Alman elçiliğine verilecek cevaba esas olmak üzere mütalaanız nedir?*”⁶⁰ Ancak Polis Müdüriyeti sessiz kalmayı tercih etmiş, herhangi bir geri dönüşte bulunmamıştır. Savaş yorgunu olan ve şimdi Mondros Ateşkes Antlaşması'nı (30 Ekim 1918) imzalamak durumunda bırakılan bir imparatorluğun iç huzurunu tesis etmek gibi mühim bir vazifeyi üstlenmiş olanlar, neredeyse iki yıl boyunca gündemlerini meşgul etmiş ve bir yıl evvel de ülkelerini terk etmiş olan şüpheli bir şahıs hakkında değil yeni bir tahkikat yapmayı, kalem dahi oynatmayı istememiş olabilirler. Çünkü buna ne enerjileri ne de mesailerі müsaitti.

Sonuç

Kusch ve birahanesiyle onların etrafında gelişen olaylar ve o olaylara ilişkin yazışma trafiği, kendileri için bir ölüm kalım mücadelesi anlamı taşıyan I. Dünya Savaşı'nda birlikte saf tutmuş Alman ve Osmanlı imparatorlukları açısından önemsiz gibi durabilir. Ancak gerek Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetenlerin konuya eğilme biçimleri gerekse Alman diplomatların gösterdiği refleks neticesinde alabildiğine yoğun ve hızlı bir yazışma trafiğine konu olması Karl Kusch meselesini iki taraf açısından adeta bir onur mücadelesine dönüştürmüştür. Savaşın alevlendiği günlerde müttefik Osmanlı hükümetinin talebini, yani Kusch'un pasaportunu vize etme işlemini gerçekleştirip konuyu kapatma imkânı varken Alman tarafı ısrarla ve elbette haklı olarak iddialara ilişkin tüm belge ve bilgilerin kendilerine sağlanması yönündeki taleplerinden vazgeçmemişlerdir. Bu taleplere karşılık Osmanlı memurları sadece isimsiz birkaç ihbar ile birahanesinin bazı şüpheli müşterilerinin varlığına atıfta bulunmuşlardır. Öyle olunca Karl Kusch'un masum olabileceği yönünde bir hava doğmuştur. Bu havayı dağıtmak adına Polis Müdürlüğü son bir hamlede bulunmuş ve Almanların niyetinin Karl Kusch'u düşman blokuyla temas kurma vasıtası olarak kullanmak olabileceği yönünde hayli dikkat çekici bir iddia ortaya atmıştır.

Almanların 45 yaşında bir vatandaşlarının henüz askerlik hizmetini yerine getirmemiş olduğu yönündeki söylemleri ise Osmanlı polisinin iddiasını kısmen de olsa kuvvetlendirici bir etki yaratmıştır. Asılları olsun yahut olmasın bu iddialar esasında taraflar arasındaki karşılıklı güvensizliğin bir dışavurumu olarak değerlendirilmeye müsaittirler. İlginç olansa, kendisi hakkında taraflar arasındaki yazışma ve tartışmaların hararetle devam ettiği günlerde Karl Kusch'un sessiz sedasız bir biçimde Osmanlı topraklarını terk etmiş olmasıdır. Nihayet savaşın ve ittifakın son demlerine girilirken Karl Kusch ismi unutulmaya yüz tutmuştur, üstelik herhangi bir uzlaşma söz konusu olmaksızın. Dolayısıyla taraflar arasındaki

⁵⁹ CBA, HR. SYS, 2265/10-4, s. 1; CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 4; 24 Eylül 1334/24 Eylül 1918: Hariciye Nazırı adına Umur-u İdariye Müdür-ü Umumiye imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazı.

⁶⁰ CBA, DH. EUM. ECB, 7/11, s. 2; 15 Teşrinievvel 1334/15 Ekim 1918.

Karl Kusch gerginliği, yukarıda aktarılan Mustafa Kemal'in yetkilerini paylaşmak istemediği Falkenhayn'ın dayatmalarına isyan etmesi örneğinde görüleceği üzere Osmanlı çıkarlarına aykırı davrandıkları için savaş süresince Türk ve Alman generalleri arasında yaşanan anlaşmazlıkların bürokratik ve diplomatik sahadaki bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

I. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA) Belgeleri

(Belgelerin tam künyceleri metin içerisinde verilmiştir.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Ecânib Kalemi (DH. EUM. ECB)

7/11.

Bâbıralı Evrak Odası (BEO)

4387/328978.

4578/343297.

Hariciye Siyasi (HR. SYS)

2105/56.

2265/10.

2267/76.

2267/44.

II. Yayınlanmış Kaynak

Düstur, Tertib-i Sani, c. VII, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1336.

III. Araştırma-İncelemeler

Acar, Kezban, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Fuhşu Önleme Çabalarına Dair Bazı Tespitler (1810'lar-1910'lar)", *History Studies*, c. 10, S. 9, 2018, ss. 1-19.

Alkan, M. Nail, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi*, S. 34, Nisan 2015, ss. 35-48.

Avşar, Servet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2018, ss. 1-46.

Doğan, Cem, *Osmanlı'da Cinselliğin Saklı Kıyısı (II. Abdülhamid Dönemi ve Sonrası İstanbul'da Fuhş, Frengi ve İktidar/1878-1922)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2019.

Erol, Ertan-Ekrem Solak, "Diplomaside Dilin Kullanımı", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c. 23, S. 1, 2013, ss. 27-37.

Gülmez, Nurettin, "Falkenhayn'ın Anılarında Türkiye Notları", *ÇITTAD*, V/13, 2006/Güz, ss. 137-153.

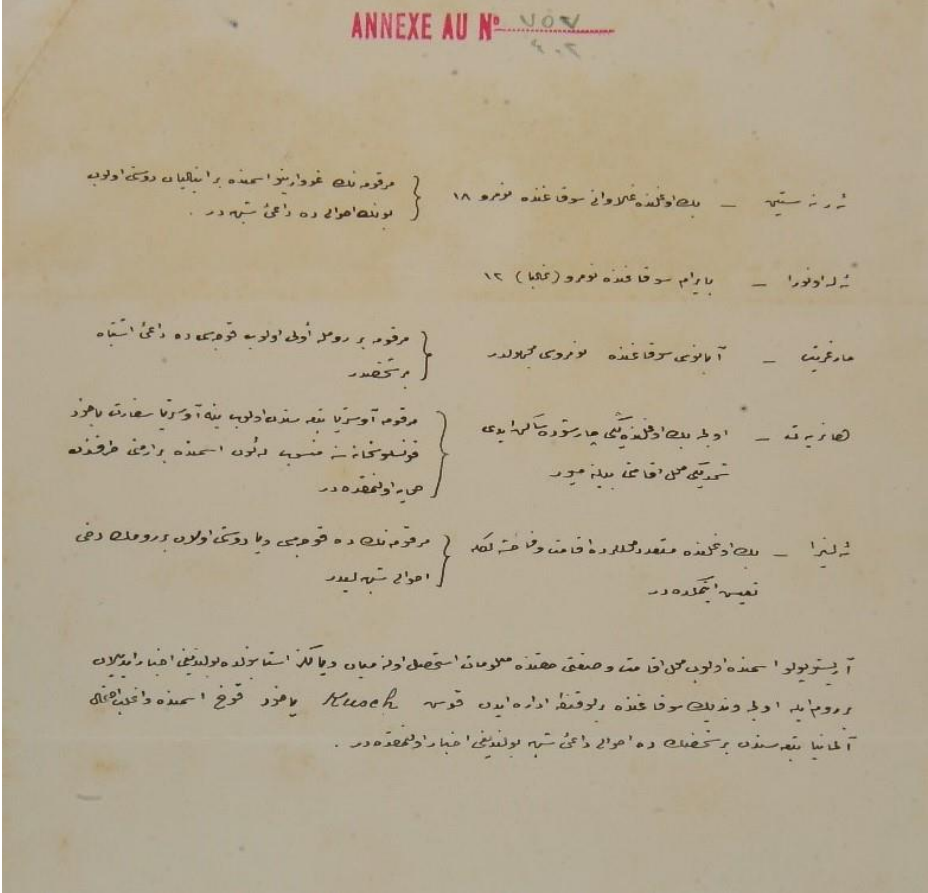
Kırel, Serpil-Oya Kasap Ortaklan, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu Son Ziyareti (1917), *sinecine*, 9(1), (2018), ss. 113-158.

Küçük, Sezgi Giray-Deniz Mazlum, "Karaköy-Kemeraltı Bölgesinde 19. Yüzyıldan Günümüze Yaşanan Kentsel ve Toplumsal Gelişim, Dönüşüm ve Koruma Sorunları", *Tasarım+Kuram Dergisi*, c. 13, S. 24, Aralık 2017, ss. 90-111.

- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1994.
- Lüleci, Abdullah, “Osmanlı Devleti’nde Ayrılkçı Faaliyetlere Bir Örnek: Rum Casuslar (1914-1918)”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXXI, Eylül 2017, ss. 113-130.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- Özbek, Müge Telci, “Uygunsuz Makulesinden Kadınlar: Son Dönem Osmanlı İstanbulu’nda Yoksul ve Yalnız Kadınların Kontrolü ve Fuhuş (1900-1914)”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 15, Güz 2012, ss. 65-84.
- Özer, İlbeyi, “Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Görülen Sosyal Çöküntü Ve Toplumsal Yaşam”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, c. 14, S. 14, Ankara 2003, ss. 247-271.
- Reyhan, Cenk, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, c. LXIX, S. 254, Nisan 2005, ss. 1-46.
- Toprak, Zafer, “İstanbul’da Rusya’nın Armağanları: Haraşolar”, *İstanbul Dergisi*, S. 1, 1992, ss. 72-79.
- Toprak, Zafer, “Mütareke Döneminde İstanbul”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 6, Kültür Bak./Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, ss. 19-23.
- Türe, İskender, *Yabancı Şahıs İsimleri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., İstanbul 2003.
- Türkan, Ahmet, “Tanzimat’tan Sonra (1839) Kütahya’daki Hıristiyanların Dinî-İdari Durumları ve Yaşadıkları Tartışmalı Meseleler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Kütahya Özel Sayısı), Kasım 2014, ss. 111-135.
- Yeşildağlı, Emrul, “Osmanlı Devleti’nde Kartpostalların Yasaklanma ve Kısıtlanma Sebepleri”, *Genç Kalemler (Tarih, Düşünce ve Kültür Dergisi)*, S. 5, 2018, ss. 124-127.
- Yıldırım, Nuran-Mahmut Gürgan, *Türk Göğüs Hastalıkları Tarihi*, Türk Toraks Derneği Yay., İstanbul 2012.

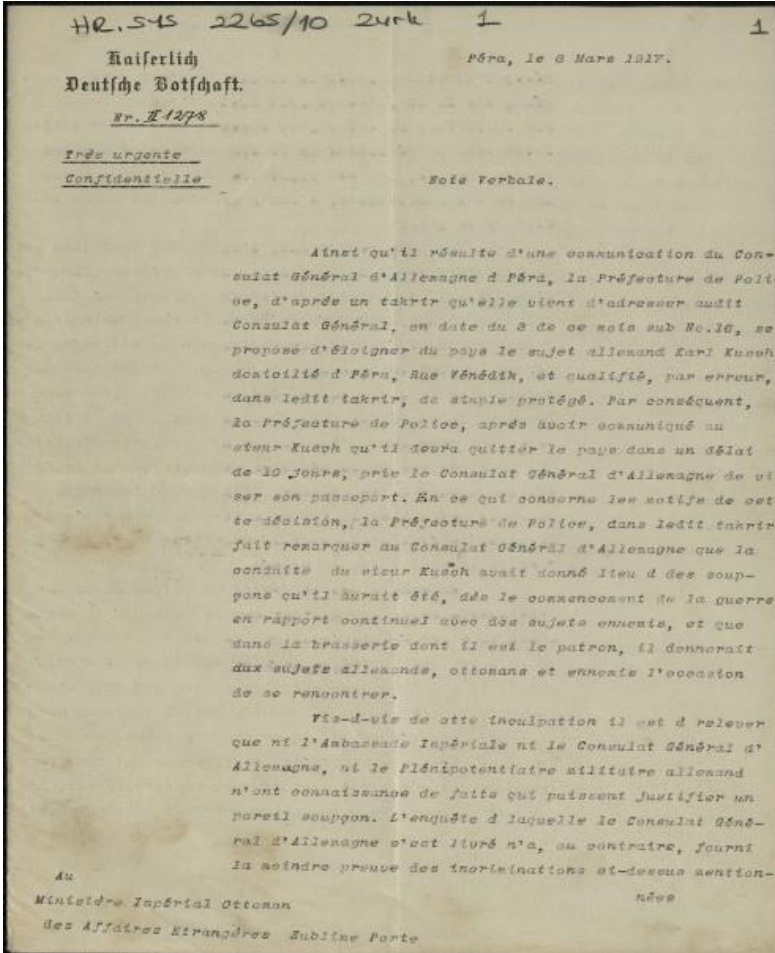
Ekler

Ek-1: Düşmanlara casusluk yaptıkları iddia edilen ve aralarında Karl Kusch'un da bulunduğu şahıslara dair Bern Osmanlı elçiliğinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen liste.
(CBA, HR. SYS, 2267/44, s. 3; 20 Teşrinivel 1916/20 Ekim 1916).

Ek-4: Karl Kusch hakkında İstanbul Alman Büyükelçiliği'nden Hariciye Nezaretine gönderilen 8 Mart 1917 tarihli sözlü nota.

Summary

The subject of this study plots, started with an intelligence reaching to İstanbul from the Ottoman legation in Switzerland's de facto capital Bern, during the days WWI. In the content of intelligence were included quite interesting news about spies whom operating against the Ottomans in Switzerland. The spies mentioned were usually Greeks. They were found in Switzerland under the pretext of medical treatment, while in fact they spied against the Sublime Porte. People who conveyed information about situation of Ottoman Empire to them were some prostitutes, brothel operators in İstanbul with whose close them. In addition, they improved a system on their own in order to maintaining information flow between the İstanbul and

Bern in healthy and safe manner through the so-called postcards and short letters prepared in unnoticed style. These were packaged and sent to Switzerland. Postcards were thereby passing through customs without any trouble. Those in the Istanbul part of intelligence network were mostly some brothel owners and prostitutes. In parlance of documents, "those who were tools for this job" consisted of some brothel owners and prostitutes. They took advantage of drunkenness of their customers who were in contact with them, obtained information about the state of Ottoman Empire and transferred information to Switzerland through the system in question. Ottoman delegation in Bern had identified some names that reached in that direction (but not cited) which, based on denunciations, were highly likely dare to take action mentioned. Now a list of names of the "immorals" and some other persons had been presented to Ministry of Foreign Affairs for necessary investigation. Since he was a citizen of the allied German Empire, the decision of exile verdict was, however, changed to expulsion. After necessary procedures were completed, only one step was left. The passport of the person concerned had to be stamped with German visa. For this, notification and application was done to German diplomats by Ottoman authorities. However, with the response from delegation, an unexpected and long discussion began among representatives of allied empires. The source of this study encountered in the Ottoman archive under document series was indeed created for this process.

The events that took place with Kusch and his brasserie around them and correspondence traffic related to events may seem insignificant for German and Ottoman empires that took sides together during WWI, meaning a matter of life-and-death for them. However, both the tendencies of the Ottoman authorities and attitudes of German diplomats turned Karl Kusch issue into struggle of honor for sides as a result of intense and fast correspondence traffic. In the days when war flared up, the German side insistently and rightly didn't give up their demand to provide them with all documents and information regarding allegations, while they had opportunity to complete the visa process of Kusch's passport and closing issue in line with request of Ottoman government. In response to these requests, Ottoman officials, however, referred to presence of some suspicious customers of the brewery with only a few anonymous reports. As such, there was an atmosphere that Karl Kusch could be innocent. The Police Department made a final move to distract this air and made a rather attracted claim that Germans' intention might be use Karl Kusch as means of contacting enemy block.

The statements of the Germans that a 45-year-old citizen had not yet fulfilled his military service had partially reinforced the Ottoman police's claims. These claims, whether they are authentic or not, are essentially suitable to be evaluated as an expression of mutual distrust between the parties. Thus, some expressions found in documents reveal a mutual distrust between the parties. What is interesting is that Karl Kusch quietly left the Ottoman lands during the days when the correspondence and discussions between the parties were still going on. In the final stages of war and

alliance, the name Karl Kusch faded into oblivion without any compromise. Therefore, the tension between the parties on Karl Kusch could be considered as extension of the bureaucratic and diplomatic disputes between the Turkish and German generals during the war. It is known that the latter sometimes acted against the Ottoman interests, as can be seen in the example of Mustafa Kemal's complaints against the impositions of the General Falkenhayn, who did not want to share his powers. It is also possible to see how Beyoğlu, always one of the busiest international venues of Ottoman capital, was surrounded by network of prostitution and brasseries during the WWI. Finally, the study also shows the mobility and sensitivity of the Ottoman diplomacy and bureaucracy network instigated by a small speculation about the existence of enemy spies, and a suspicion about them.